

Demografische ontwikkeling van Javanen in Suriname, 1890-1898 (een reconstructie)

Inleiding

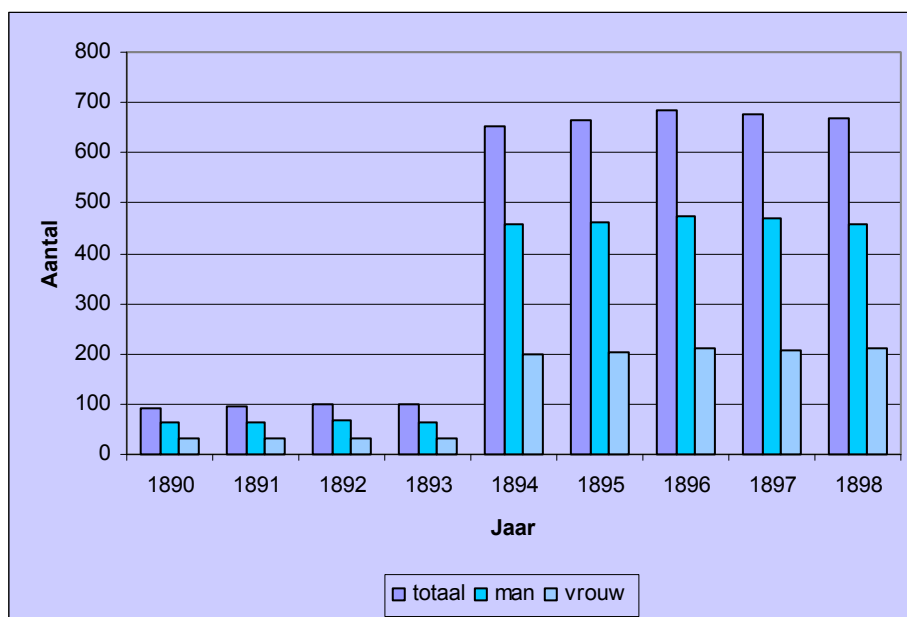
In dit artikel wordt een reconstructie gemaakt van de stand en de loop van de Javaanse contractarbeidersbevolking gedurende 1890-1898. De Historische Javaanse Database (HDS) vormt de basis voor deze reconstructie. In de HDS zijn de demografische elementen sekse, leeftijd, geboorte, sterfte en migratie opgenomen die deze reconstructie mogelijk maken. De in de HDS vermelde aantallen verscheepte Javaanse contractarbeiders voor de eerste en de tweede verscheping komen overeen met eerder bekende cijfers zoals die vermeld staan in verschillende promotie onderzoeken.

Chinezen en Indiërs kwamen eerder in Suriname aan als contractarbeiders. Zij werden eerder gecontracteerd om het onstane arbeidstekort door de afschaffing van de Slavernij op te heffen. Ook de Javanen werden uiteindelijk naar Suriname aangevoerd om het nijpende tekort aan arbeidskrachten in Suriname weg te werken. Maar de plannen om Javanen naar Suriname te laten overkomen dateren al vanaf het begin van de negentiende eeuw. Het eerste plan of idee was het opzetten van een straf kolonie in Suriname voor Javaanse criminelen. Dat model was hetzelfde als dat van het Duivelseiland in Frans Gyanna. Deze Javanen waren voornamelijk bestemd om langs de Marrouwijne rivier rijst te verbouwen. Daarna zijn in de jaren 1873 en 1883 ook door de Nederlandse Handel-Maatschappij (NHM) pogingen ondernomen om uit Java en Madoera arbeiders te contracteren. Al deze pogingen mislukten en bovendien verbood het bestuur in Nederlands-Indië de werving van arbeiders voor tewerkstelling buiten Nederlands-Indië. De regering zwichtte uiteindelijk onder de druk die de Gouverneur De Savornin Lohman uitoefende. Daarnaast was er ook een sterke lobby van Surinaamse planters. In Suriname kwamen Gouverneur De Savornin Lohman en de machtige agent van de NHM overeen dat de NHM-factorij te Batavia (het huidige Jakarta) honderd Javanen zou werven voor de Plantage Mariënborg. De regering subsidieerde het experiment gedeeltelijk, maar was niet verantwoordelijk voor werving en transport. Om de werving mogelijk te maken moest een dispensatie aangevraagd worden. De NHM kreeg van De Raad van Nederlandsch-Indië de aangevraagde dispensatie en zo kwamen de Javanen in Suriname terecht.

Demografische ontwikkeling¹

Bij de eerste groep Javanen die als experiment in Suriname aankwam ging het om 94 personen, 62 mannen en 32 vrouwen. Dit aantal groeide in omvang positief maar zeer traag. In 1893 is er zelfs sprake geweest van stagnerende groei onder de Javaanse bevolking. Dit kwam omdat er meer sterftegevallen waren dan geboorten. Met de komst van de tweede groep met de s.s. Voorwaarts kwam de Javaanse bevolking aan het einde van 1894 op een aantal van 654 mannen, vrouwen en kinderen te staan. Per sekse verdeeld waren er toen 456 mannen en 198 vrouwen. De remigratie van de eerste groep Javanen in 1886 had een negatieve invloed op de groei van het aantal Javanen maar door de geboorten was het aan het einde van 1897 het aantal Javanen in Suriname toch nog groter dan in 1894 namelijk 676 mensen. De verdeling naar man en vrouw was 468 om 208. De populatie van de Javaanse de bevolking groeide vanaf 1894 van jaar op jaar door tot 1896. Door remigratie in 1897 daalde vanaf 1897 daalde de bevolking licht. Bij vrouwen nam het aantal langzamer af dan bij mannen. In 1898 nam het aantal bij mannen in vergelijking met 1896 met drie procent, terwijl vrouwen slechts met een procent daalde.

Grafiek 1: Ontwikkeling Javaanse bevolking 1890-1898 (eigenschatting)

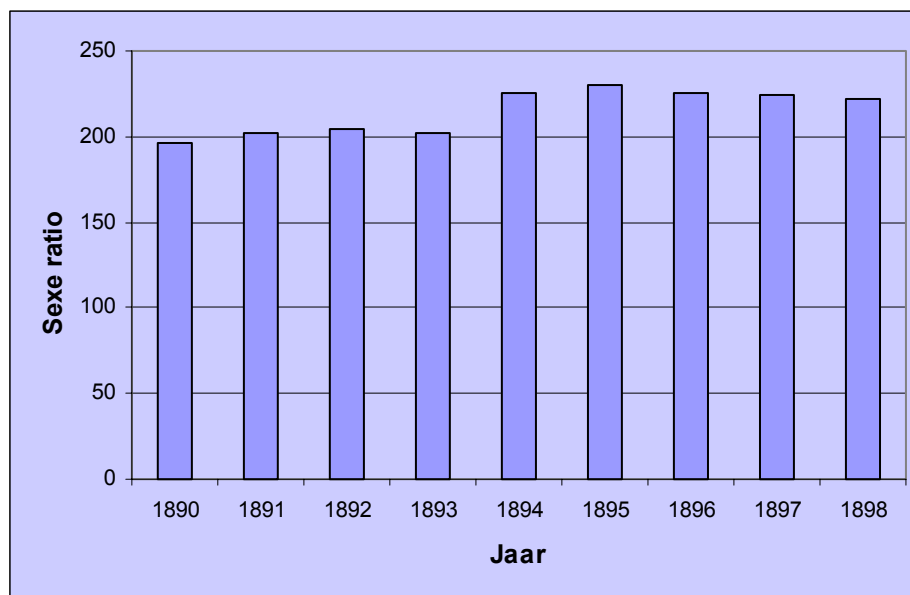
Vrouwen tekort

Vanaf het begin van de arbeidsmigratie is er een duidelijk tekort aan vrouwen onder de Javaanse bevolking te zien. Ondanks dat er protocollair was vastgesteld dat bij de werving

¹ De demografische ontwikkeling van de Javaanse bevolking wordt in dit artikel bepaald door: de stand van de bevolking aan het begin van het jaar de geboorten erbij op te tellen verminderd met de sterfte plus de immigratie en verminderd met emigratie. In formule vorm: $P_0 + B - D + I - E = P_T$

waren aangegeven hoe de sekse verhouding moest zijn namelijk 40 vrouwen op 100 mannen. Het tekort aan vrouwen bleef ook na de komst van de s.s. Voorwaarts contractanten overeind. De kloof leek nog groter te worden. Het tekort aan vrouwen bleef in 1909 nog te bestaan. In de beschouwde periode is duidelijk gebleken dat de norm niet wordt gehaald.

Grafiek 2: Aantal mannen op 100 vrouwen, 1890-1898

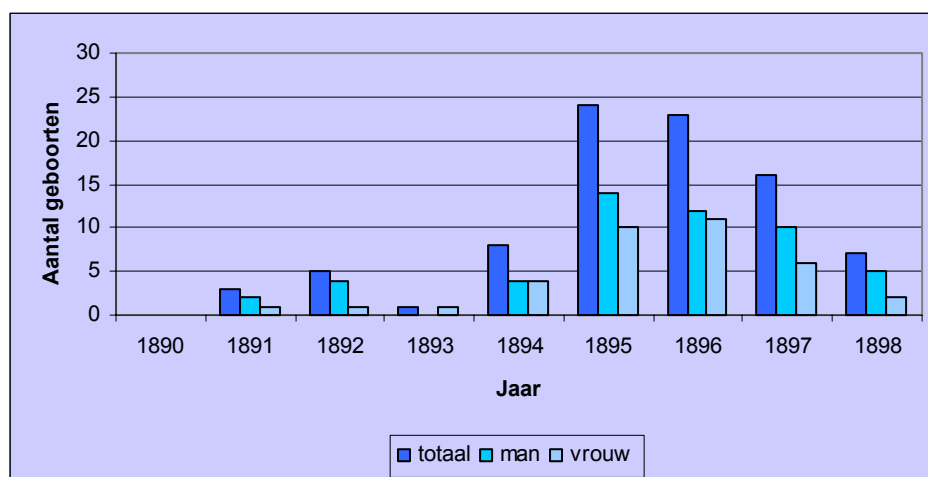
Geboorten

Het (ruwe) vruchtbaarheidscijfer², was mede door het tekort aan vrouwen ook vrij laag te noemen. Uit het onderzoek van Van Vleuten bleek deze situatie ook na 11 jaar niet veranderd te zijn. Het onderzoek van Van Vleuten dateert uit 1909 en de situatie van het lage aantal geboorten bleek onder de Javanen nog niet verbeterd te zijn. Hij constateerde dat het percentage kinderen onder de Javanen gering bleef in vergelijking met de situatie in Java zelf. Van Vleuten noemde een aantal oorzaken waaraan dit te wijten was. Als voornaamste oorzaak, behalve het tekort aan vrouwen, noemde hij de promiscuïteit van de Javaanse vrouwen; het hebben van kinderen zou volgens hem het wisselen van partner bemoeilijken. Maar ik vermoed eerder dat de Javaanse vrouwen waarschijnlijk de vruchtbaarheidscyclus goed beheersen of kennen en het dus op natuurlijke wijze anticonceptie toepasten want het hebben van wisselende partners zoals van Vleuten dat suggereerde in zijn onderzoek zou naar mijn inziens de natuurlijke bevruchting niet hebben kunnen tegen houden. De door van Vleuten beschreven houding van de Javaanse vrouwen zou juist meer kans op een bevruchting maken. Aan de andere kant is de promiscuïtische houding van de vrouwen in een dergelijke

²Vruchtbaarheidscijfer wordt berekend door het aantal geboorten te delen door het gemiddelde aantal vrouwen vermenigvuldigd met 1000.

situatie wel te begrijpen zo van; er zwemmen meer vissen in de vijver. Waarschijnlijk ook uit financieel gewin van de zijde van de vrouwen. Door het tekort aan vrouwen kunnen de mannen ook een andere (parings)gedrag hebben getoond dan in een normale situatie waar de sekse verhouding normaal zou zijn. Aan de andere kant is het ook mogelijk dat de mannen meer hun best deden om bij de vrouwen op te vallen, wetende dat de jacht gebied klein is. Ook de gezondheidstoestand van de immigranten was niet optimaal (uit de doodsoorzaken kwam een aantal gevallen van ondervoeding voor).

Grafiek 3: Aantal geboorten, 1890-1898

Andere oorzaken waren vooral ziekten die tot onvruchtbaarheid of miskramen leidden zoals malaria en geslachtziekten. Een andere ziekte die hij noemde is yaws³ die volgens hem de geslachtsgemeenschap bemoeilijken. Ondervoeding noemde hij ook als oorzaak van de verminderde vruchtbaarheid. Verder wees hij het gebrek aan privacy door de huisvesting die ook tot verminderde intieme relaties leidde; de gehorigheid van de Javanenwoningen zoals hij die typeerde. Hoefte raadpleegde recente onderzoeksverslagen uit Java en Suriname en die verslagen rapporteerden over het moedwillig verhinderen van het krijgen van kinderen door het opwekken van abortus provocatus ook als één van de oorzaken. Dit gebeurt door het drinken van kruidendrankjes of het doorprikken van het vruchtvlies. Ook het draaien van de baarmoeder door een dukun tukang pidjet (masseur) is een bekende vorm van gezinsplanning geweest onder de Javaanse vrouwen. Zo beschouwd hebben de Javanen gezinsplanning in Suriname geïntroduceerd duidelijk ver voor de overige bevolkingsgroepen dat deden. En waarschijnlijk voor de komst van de Stichting Lobbi die in Suriname actief bezig houdt met gezinsplanning. Maar een

³ De ziekte Yaws staat bekend als framboesia tropica. Javanen kennen deze ziekte als paték. Het is een besmettelijke huidaandoening. De verwekker is een bacterie die gelijkvormig is met de veroorzaker van syfilis. De besmetting vindt plaats door in vroeg stadium in contact met de huiduitslag te komen.

oorzaak die van Vleuten niet noemde was dat ook vrouwen onder contract staan waardoor het krijgen van kinderen wordt uitgesteld. Hier ligt waarschijnlijk vooral de huiselijke organisatie aan ten grondslag; kinderopvang en kinderopvang bijvoorbeeld. Ook is niet bekend of het contract wordt ontbonden op het moment dat een vrouwelijke contractant een kind krijgt. Het is niet duidelijk of de plantage-eigenaren voor kinderopvangplaatsen zorgden.

FRAMBOESIA

[print pagina](#)

Framboesia is een besmettelijke ziekte van huid en botten. In het verleden kwam deze ziekte voor in de tropische gebieden van Azië, Zuid-Amerika en vooral Afrika. Waarschijnlijk is de ziekte via zeelieden in de middeleeuwen in Europa terecht gekomen. Het is wel een gevaarlijke ziekte, maar door de goede behandelingsmethoden is er een grote kans op genezing. De ziekte is vandaag de dag vrijwel uitgeroeid.

De medische term van Framboesia is framboesia tropica. De veroorzaker is een bacterie die in 1905 werd ontdekt. De bacterie behoort tot dezelfde familie als de verwekker van syfilis. Framboesia is echter geen geslachtsziekte en wordt dus niet door geslachtsgemeenschap overgebracht. De besmetting vindt plaats door direct huidcontact tussen een gezond persoon en een patiënt. De bacterie komt via een wond op de huid van de patiënt naar buiten en kan alleen via wondjes in huid of slijmvlies van een gezond persoon tot besmetting leiden.

Ziekteverloop

Wanneer framboesia niet behandeld wordt, verloopt de ziekte in drie fasen:

- Eerste fase. Begint twee tot acht weken na de infectie. Op de plaats van besmetting, vaak de onderbenen, ontwikkelen zich één of meer op frambozen lijkende huidgezwollen die spontaan kunnen genezen. Deze gezwollen zitten stampvol met bacteriën. Ze zijn meestal goedaardig.
- Tweede fase. Één tot drie maanden later kunnen er over het hele lichaam huidgezwollen ontstaan. Ze verschijnen bij voorkeur op vochtige, warme plekken als de mond, anus en schede. Op voetzolen en handpalmen komen ze ook vaak voor. Soms treedt daarnaast een pijnlijke vergroting van de lymfeklieren op, dat gepaard gaat met moeheid, hoofdpijn en koorts. De hevige jeuk leidt tot krabben, wat verspreiding van de infectie tot gevolg kan hebben. Na verloop van tijd treden botvliesontsteking en veranderingen van botten en gewrichten op.
- Derde fase. In deze fase, die vijf tot twintig jaar na de tweede fase optreedt, kunnen er ernstige beschadigingen aan huid, skelet en gewrichten ontstaan. Deze zijn met name zichtbaar als verminkingen, beschadigingen en littekens in de buurt van de neus en de keelholte.

Wat kun je zelf doen?

Als je kleine verwondingen hebt, moet je elk lichamelijk contact met een besmet persoon vermijden.

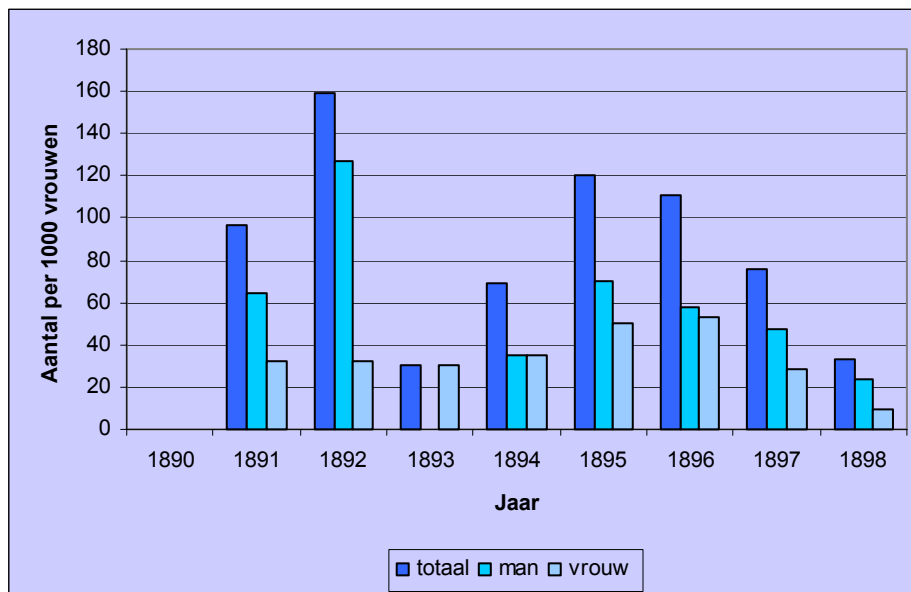
Wat doet de huisarts?

Wanneer je tijdens of na een verblijf in de tropen last krijgt van op frambozen lijkende huidgezwollen, moet je deze laten onderzoeken door een arts. De arts zal de bacterie onder de microscoop bekijken en je bloed onderzoeken. Framboesia wordt met penicilline behandeld. Wanneer je geen penicilline verdraagt, wordt er een ander antibioticum voorgeschreven.

Bron: www.gezondheidnet.nl

Het vruchtbaarheidscijfer lijkt vanaf 1894 eerst te stijgen. De stijging houdt maar kort aan tot 1895 om daarna weer sterk te dalen. Waarschijnlijk houdt dit verband met de hoge sterfte in 1896 onder vrouwen.

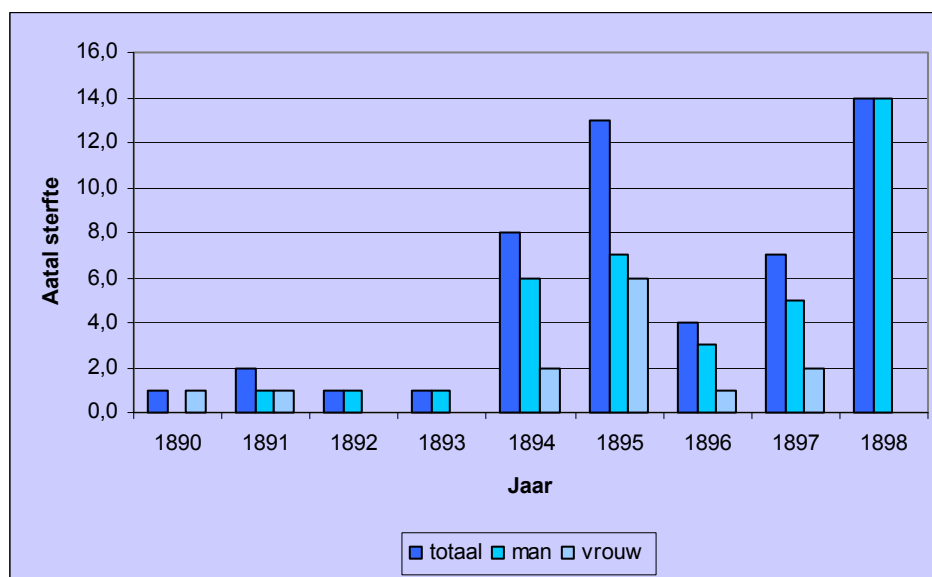
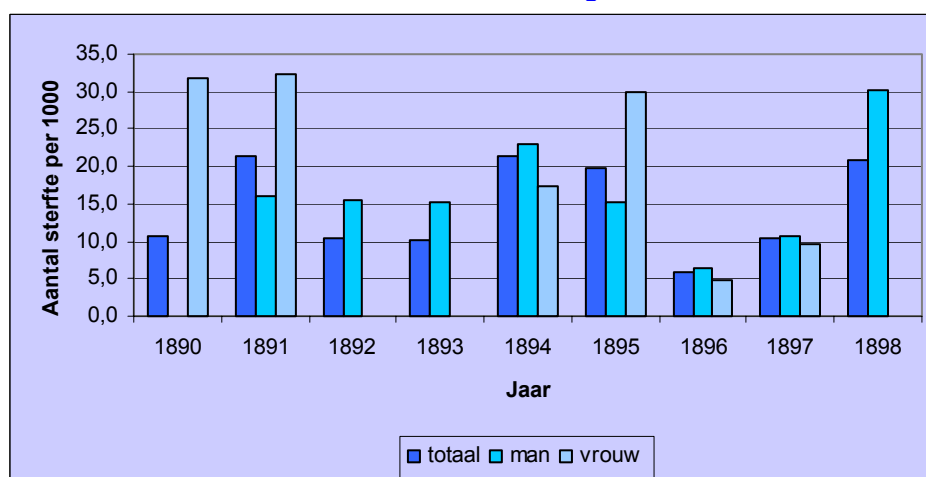
Grafiek 4: Geboorten per 1000 vrouwen

Sterfte

Uit grafiek 5 is te zien dat het aantal sterfte gevallen voor 1894 laag was. In 1894 heeft er een tweede aanvoer van Javaanse contractarbeiders met de ss Voorwaarts plaats gevonden. Bij dit transport vonden vele Javaanse contractanten en ook personeelsleden de dood. Vele Javaanse contractanten kwamen in Suriname zeer verzwakt aan en velen werden in het ziekenhuis opgenomen. Uit de grafiek blijkt dat het aantal sterfte gevallen is toegenomen. Waarschijnlijk zorgden de omstandigheden tijdens de reis met de s.s. Voorwaarts bij mannen evenals bij vrouwen in 1894 en 1895 voor een hoog aantal sterfte gevallen. Ook de slechte arbeidsomstandigheden op de plantages zou ook een oorzaak zijn geweest die deze hoge sterfte onder de Javanen veroorzaken. In de notities van overleden contactanten staan onder andere doodsoorzaken zoals ondervoeding en verder tropische ziekten. Begin twintigste eeuw was op de Surinaamse plantages ziekten zoals tyfus, enteritis, anchylostomiasis, griep, malaria, filaria, lepra, huid- en geslachtsaandoeningen en beri beri, de meeste voorkomende ziektes (Hoefte pagina 118).

Grafiek 5: Sterfte 1890-1898

Grafiek 6: Sterfte⁴ per 1000

Terugkeer

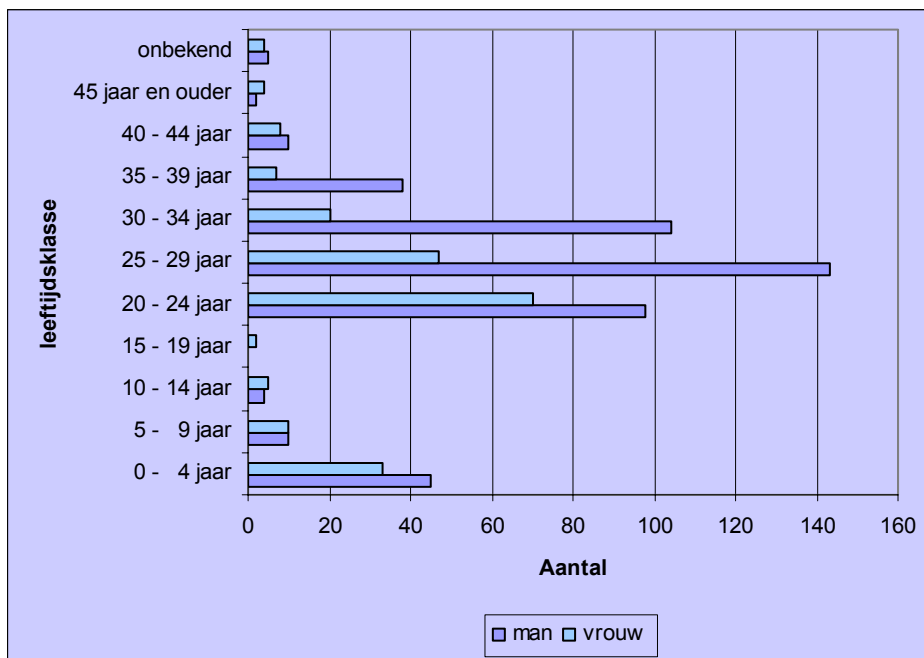
In 1897, bijna twee jaren na afloop van het contract van vijfjaren vertrokken er in totaal 17 contractanten (9 mannen en 8 vrouwen) naar Oost-Indië. Het is niet duidelijk hoe deze repatrianten de twee jaren vertraging overbruggd hebben en in hun levensbehoeften hebben voorzien. De terugkeer van deze 17 Javaanse contractanten veroorzaakte duidelijk een daling in de bevolkingsontwikkeling.

⁴ Het sterftecijfer wordt berekend door het aantal sterftegeallen te delen door het gemiddelde bevolkingsaantal per sexe te vermenigvuldigen met 1000.

Leeftijd

De eindstand van de bevolking wordt geconstrueerd aan de hand van het begin stand minus overlijden plus geboorten minus emigratie plus immigratie.

Grafiek 7: Javaanse bevolking ultimo 1898

Auteur:

P.P. Mangoenkarso

Rijswijk, november 2005

Met dank aan drs. S. Koesobjono en mr. M. Schouten voor het op verzoek becommentariëren op het concept.

Literatuur:

1. Rosemarijn Hoefte, De betovering verbroken, Foris Publications Holland; ISBN 90 6765 458 2;
2. Donald. J. Bogue, Principles of Demography, Jhon Wiley and Sons, Inc. New York, 1969, SBN 47108620 7;
3. Mortimer Spiegelman, 1969, Introduction to Demography, revised edition, Cambridge, Massachuttest, Harvard University press;
4. George W. Barclay, 1966: Techniques of population analyses, Jhon Wiley & Sons, Seventh Pinting, november 1966;
5. Mortimer Spiegelman, 1969, Introduction to Demography, revised edition, Cambridge, Massachuttest, Harvard University press;
6. de Waal Malefijt A., 1963. The Javenese of Suriname: Segment of a plural society;
7. Suparlan Pursadi, 1976. The Javenese of Suriname: Ethnicity in an Ethnically Plural Society;
8. P.P. Mangoenkarso, 2001: De eerste 94 Javanen, op plantage mariënborg, (Een goedkope vorm van arbeidskrachten voor Suriname ter vervanging van de slaven arbeiders);
9. P.P. Mangoenkarso, 2003: In 1894 met de s.s. Voorwaarts naar Suriname als arbeidscontractant, (Een rampoedvaart);

Bijlagen:**Tabel 1: Leeftijd verdeling Javaanse bevolking ultimo 1898**

Leeftijd	Mannen	Vrouwen	Totaal
0 - 4 jaar	45	33	78
5 - 9 jaar	10	10	20
10 - 14 jaar	4	5	9
15 - 19 jaar	0	2	2
20 - 24 jaar	98	70	168
25 - 29 jaar	143	47	190
30 - 34 jaar	104	20	124
35 - 39 jaar	38	7	45
40 - 44 jaar	10	8	18
45 jaar en oud	2	4	6
onbekend	5	4	9
Totaal	459	210	669

Tabel 2: Loop en de stand van de Javaanse bevolking 1890-1898

Jaar	beginstand			aanvoer(netto)			overlijden			geboorten			terugkeer			onbekend			eindstand		
	totaal	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal	man	vrouw
1890	94	62	32	94	62	32	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	93	62	31
1891	93	62	31	0	0	0	2	1	1	3	2	1	0	0	0	0	0	0	94	63	31
1892	94	63	31	0	0	0	1	1	0	5	4	1	0	0	0	0	0	0	98	66	32
1893	98	66	32	0	0	0	1	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	98	65	33
1894	98	65	33	556	393	163	8	6	2	8	4	4	0	0	0	0	0	0	654	456	198
1895	654	456	198	0	0	0	13	7	6	24	14	10	0	0	0	0	0	0	665	463	202
1896	665	463	202	0	0	0	4	3	1	23	12	11	0	0	0	0	0	0	684	472	212
1897	684	472	212	0	0	0	7	5	2	16	10	6	17	9	8	0	0	0	676	468	208
1898	676	468	208	0	0	0	14	14	0	7	5	2	0	0	0	0	0	0	669	459	210

Ontwikkeling 1890-1898

Grafiek 1

	totaal	man	vrouw
1890	93	62	31
1891	94	63	31
1892	98	66	32
1893	98	65	33
1894	654	456	198
1895	665	463	202
1896	684	472	212
1897	676	468	208
1898	669	459	210

Sex ratio

Grafiek 2

	Seks ratio
1890	196,83
1891	201,61
1892	204,76
1893	201,54
1894	225,54
1895	229,75
1896	225,85
1897	223,81
1898	221,80

Geboorten

Grafiek 3

	totaal	man	vrouw
1890	0,0	0,0	0,0
1891	3,0	2,0	1,0
1892	5,0	4,0	1,0
1893	1,0	0,0	1,0
1894	8,0	4,0	4,0
1895	24,0	14,0	10,0
1896	23,0	12,0	11,0
1897	16,0	10,0	6,0
1898	7,0	5,0	2,0

Geboorten per 1000 vrouwen

Grafiek 4

	totaal	man	vrouw
1890	0,0	0,0	0,0
1891	96,8	64,5	32,3
1892	158,7	127,0	31,7
1893	30,8	0,0	30,8
1894	69,3	34,6	34,6
1895	120,0	70,0	50,0
1896	111,1	58,0	53,1
1897	76,2	47,6	28,6
1898	33,5	23,9	9,6

Sterfte 1890-1898

Grafiek 5

	totaal	man	vrouw
1890	1,0	0,0	1,0
1891	2,0	1,0	1,0
1892	1,0	1,0	0,0
1893	1,0	1,0	0,0
1894	8,0	6,0	2,0
1895	13,0	7,0	6,0
1896	4,0	3,0	1,0
1897	7,0	5,0	2,0
1898	14,0	14,0	0,0

Sterfte per 1000

Grafiek 6

	totaal	man	vrouw
1890	10,7	0,0	31,7
1891	21,4	16,0	32,3
1892	10,4	15,5	0,0
1893	10,2	15,3	0,0
1894	21,3	23,0	17,3
1895	19,7	15,2	30,0
1896	5,9	6,4	4,8
1897	10,3	10,6	9,5
1898	20,8	30,2	0,0

Bevolking Ultimo 1898

Grafiek 7

Leeftijdsklasse	totaal	mannen	vrouwen
0 - 4 jaar	78	45	33
5 - 9 jaar	20	10	10
10 - 14 jaar	9	4	5
15 - 19 jaar	2	0	2
20 - 24 jaar	168	98	70
25 - 29 jaar	190	143	47
30 - 34 jaar	124	104	20
35 - 39 jaar	45	38	7
40 - 44 jaar	18	10	8
45 jaar en ouder	6	2	4
onbekend	9	5	4
Totaal	669	459	210